

# Radionica “Istraživanje povijesti školstva u Hrvatskoj: građa i metodologija”

Hrvatski školski muzej, Zagreb, ponedjeljak, 16. XI. 2015.

## Sudionici Radionice

**Željka Dmitrus**, Filozofski fakultet u Zagrebu, Poslijediplomski studij Medievistike, 1. godina studija

Tema doktorske disertacije: Temeljni dokumenti grada Zagreba (radni naslov)

Prijedlog istraživanja: S obzirom na vremensko razdoblje kojim se bavim (13. – 16. st.), školama se, kao takvima ne bavim na direktan način. Budući da se sve temelji na pismenosti (u mom slučaju, na latinskom jeziku), neposredno se ipak bavim izobrazbom ljudi koji su sastavljali dokumente, a koji su osnova moje disertacije. Ono čime bih mogla doprinijeti ovoj radionici je predstavljanje svoje metodologije bavljenja našim najstarijim i najvrjednijim dokumentima, ali i predstavljanjem gradiva koje o školstvu posjeduje Državni arhiv u Zagrebu. Kao arhivistica odjela za sređivanje gradiva, vjerujem da mogu pomoći kolegama kojima je potrebno spomenuto gradivo.

**Aleksandra Đurić**, Filozofski fakultet u Zagrebu, Doktorski studij ranog novog vijeka, 3. godina

Tema doktorske disertacije: Predodžbe o vremenu u usmenoj i pisanoj kulturi savsko-dravskog međurječja u ranom novom vijeku

Prijedlog istraživanja: Reforme obrazovnog sustava koje su habsburški vladari započeli provoditi tijekom 18. stoljeća te nastavili u 19. stoljeću nesumnjivo su utjecale na promjenu društvenog, kulturnog i gospodarskog života stanovnika. Pitanje koje se nameće jest kako su reforme djelovale na puk i na nastavno osoblje koje ih je provodilo. Želi se istražiti prihvatljivost reformi i njihovo provođenje od strane nastavnika; točnije kako su nastavnici prihvaćali i u skladu s reformama mijenjali svoju nastavnu metodologiju, jesu li držali naputaka koje su dobivali te u konačnici istražiti kako je odnos nadređenih institucija bio prema njima te kako ih se vrednovalo. S druge strane želi se preispitati kako je puk koji je slao svoju djecu u školu prihvatio reforme te kako se ona odrazila na život puka u cjelini.

**Sergej Filipović**, Filozofski fakultet u Zagrebu, PDS moderne i suvremene hrvatske povijesti, 3.

Tema doktorske disertacije: Osječko srednje školstvo 1918. - 1941.

Prijedlog istraživanja: Cilj moga rada je dati pregledan i konzistentan prikaz osječkog srednjeg školstva od 1918. do 1941. godine. Na primjeru Osijeka nastojat ću utvrditi kakve su promjene, između dva svjetska rata, zahvatile naslijeđeni austrougarski srednjoškolski odgojno-obrazovni sustav i kako su te promjene utjecale na kvalitetu rada tadašnjih srednjih škola. Prvi dio rada obuhvatit će pregled tadašnjih osječkih srednjih škola i u njemu ću prikazati povijest i transformaciju pojedinih škola. U središnjem dijelu rad analizirat ću tadašnji srednjoškolski sustav (školsku politiku, zakonske odredbe, srednjoškolske nastavne programe itd.), te položaj srednjoškolskih profesora i učenika. Kroz različite segmente analize (socijalne, ekonomske, obrazovne itd.) profesorskog zanimanja pokušat ću sastaviti kolektivnu biografiju osječkih srednjoškolskih profesora. Kod učenika ću kvantitativnu analizu usmjeriti na njihovu spolnu, socijalnu i vjersku strukturu. Posebnu pažnju stavit ću na svakodnevni život učenika, osobito na njihovu prehranu, aktivnosti vezane uz školu i slobodno vrijeme. Za istraživanje ću koristiti već ranije napisane radove, izvornu građu iz Državnog arhiva u Osijeku i Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, školske izvještaje, statističke almanahe, školske časopise i osječke novine iz navedenog razdoblja.

**Matea Jalžević**, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Tema doktorske disertacije: -

Prijedlog istraživanja: Promatrajući školske sisteme 19. stoljeća ne možemo smetnuti s uma kako je izgledao taj sistem u hrvatskim zemljama, ali i kako je izgledao na lokalnoj razini. Prije svega, pitanje se odnosi na to kako su učitelji podučavali u manjim sredinama, a kako u većim, osim toga postoji li razlika u metodama poučavanja što se također veže i na pitanje opremljenosti ne samo učenika, nego i učitelja. Usporedno s time, postoje li arhivski podaci o materijalnome statusu učitelja i njihovom odnosu s lokalnom zajednicom? Ovo pitanje možda najbolje opisuju scena iz knjige Mate Lovraka "Družba Pere Kvržice" kada je seoski učitelj pokušao utjecati na seoske starješine.

Kako je 19. stoljeće bilo dugačko i puno važnih političkih događaja, gledajući prethodno postavljene ideje, možemo se zapitati koliko su učitelji imali ulogu i u širenju ideja među narodom, odnosno njihovu ulogu možemo proširiti ne samo na obrazovanje djece nego i informiranje odraslih, ukoliko imamo na umu da su u malim sredinama samo učitelji bili pismeni. Ako arhivski podaci potvrde, možda bismo nekim događajima mogli pridodati i ulogu učitelja u širenju ideja i informacija. Ukoliko postoje takvi podaci onda bi učitelji dobili i važniju ulogu od one prenošenja znanja.

**Martina Jurišić**, Hrvatski studiji, Poslijediplomski doktorski studij kroatologije, 3. godina studija

Tema doktorske disertacije: Formiranje polja hrvatske dječje književnosti u prva dva desetljeća 20. stoljeća

Prijedlog istraživanja: S obzirom na temu doktorske disertacije interes mi je prvenstveno usmjerena na razvoj školstva u 19. i prva dva desetljeća 20. stoljeća te utjecaj školstva na razvoj dječje književnosti, tj. na formiranje polja dječje književnosti kao zasebne discipline u odnosu na književnost za odrasle. Pri tome bi se istraživanje odnosilo na proučavanje časopisne i književne produkcije dječje književnosti koja u 19. stoljeću usko vezana uz obrazovne institucija. Drugim riječima, početak je formiranja polja dječje književnosti vezan isključivo uz produkciju koju proizvode učitelji i koja je u okviru nastave, a ista se situacija može iščitati i iz časopisne produkcije zbog čega se želi istražiti formiranje i autonomizacije polja dječje književnosti te mogućnost početka procesa kanonizacije. Iako časopisna produkcija nije objektivan pokazatelj stvarnoga stanja ipak je važno istražiti i taj dio hrvatske dječje književnosti, budući da je u tom razdoblju razvijena od knjižarske industrije te je odraz veće raznolikosti unutar polja. U razdoblju je 19. stoljeća dominantna pedagoško-didaktična literatura te ćudoredne pripovijetke. Iz toga razloga zanima me nakladnički i regulatorni kontekst (lektirni popisi, nagradne knjige, nakladničke strategije u oblikovanju dječje književnosti) nastao u okviru obrazovnih institucija te prijelaz s isključivo pedagoške na umjetničku književnost na prijelazu 19. u 20. stoljeće. Također je dio znanstvenoga interesa usmjeren na proizvodnju predodžbi o djetetu i djetinjstvu nastao u okviru formalnog obrazovanja i njihov utjecaj na sadržaje unutar dječje književnosti. Iz svih potonjih razloga smatram kako će program ove radionice uvelike pridonijeti izradi doktorske disertacije, posebno u kontekstu metodologije i upoznavanja novih materijala.

**Zdravka Krpina**, Filozofski fakultet u Splitu, doktorski studij, 3. godina

Tema doktorske disertacije: Interkulturalna recepcija Italije u hrvatskim književnim časopisima 19. stoljeća

Prijedlog istraživanja: Uloga školstva u talijanizaciji i(li) talijanstvu hrvatskog prostora (osobito Istri i Dalmaciji) poznata je i višekratno proučavana. Podsjećajući na prethodne radove koji se bave srodnom tematikom, u početku se daje kratki povijesni pregled talijanske vladavine na hrvatskoj strani Jadrana (u kontekstu postojanja organiziranog školstva o kojem je riječ u radu i na radionici).

Ovaj rad će se baviti usporednom analizom školskih programa te njihovom primjenom u praksi, u Italiji i Hrvatskoj, pri čemu se u Hrvatskoj ograničuje na šibensko i zadarsko područje (srednjodalmatinsko). Uzet će se u obzir usporedba prema parametrima sličnosti mjesta/škola: prema broju učenika, veličini mjesta, geografsko/mentalitetno/kulturalnoj strukturi.

Pitanje da li se opći program talijanskog školstva mijenja na predlošku „istočne obale Jadrana“ te u kojoj mjeri, dolazi li do prilagođavanja hrvatskoj kulturološkoj materiji i na koji način, bit će razrađeno tražeći razloge pretpostavljenoj prilagodbi, s osobitim osvrtom na političku ulogu i funkciju svih čimbenika i postupaka kako u obrazovnom procesu, tako i samom sustavu.

U zaključku se iznosi usporedna analiza rezultata istraživanja u Hrvatskom školskom muzeju, Državnim arhivima (Zadar, Šibenik) te talijanskog Ministarstva sveučilišta, obrazovanja i istraživanja te muzeja „Museo Storico della Didattica Mauro Laeng“.

**Zdravka Martinić-Jerčić**, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu (lektor na Odjelu za Hrvatski latinitet)

Tema doktorske disertacije: -

Prijedlog istraživanja: Tema istraživanja je školstvo u Franjevačkoj provinciji Sv. Jeronima s posebnim naglaskom na nižu gimnaziju na Otoku (Badija). Istraživanje se provodi u svrhu izrade rada u okviru znanstvenog skupa *Tihi pregaoci* u organizaciji Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu s temom "fra Sebastian Slade Dolci i Franjevačka provincija Sv. Jeronima". Na znanstvenom skupu predviđeno je izlaganje s naslovom "*Tragom Sladine bilješke o franjevačkom školstvu i Badiji*", a rad će biti objavljen u Zborniku radova s već spomenutog skupa. Temeljem bilješke fra Sebastiana Slade Dolcija u djelu *Monumenta* o osnivanju studija u Samostanu Male braće u Dubrovniku započelo je istraživanje o franjevačkom školstvu u provinciji Sv. Jeronima, a ono je dovelo do interesa za istraživanje organiziranog školovanja kandidata na Otoku (Badija) kroz povijest. Istraživanjem se došlo do podataka o tome da je neki oblik obrazovanja u samostanu uvijek postojao u svrhu pripreme podmlatka franjevačkog reda, a da je u pravom smislu i na dulje vrijeme odlukom provincije došlo do osnivanja franjevačkog zavoda 1906. godine. Zavod počinje raditi 1909. godine kao privatna niža klasična gimnazija. Do početka Drugog svjetskog rata radi nesmetano uz pravo javnosti koje je dobiva 1924. godine. Istraživanje bi bilo nužno da se u Arhivu samostana na Otoku (čuva se u Samostanu Male braće u Dubrovniku) istraže i prethodni uvjeti obrazovanja u samostanu, koji nisu dovoljno istraženi, te da se uopće napravi istraživanje o školstvu u provinciji koje nigdje sustavno nije prikazano niti istraženo, barem prema sada dostupnim podacima i literaturi. O samoj gimnaziji na Otoku valjalo bi također provesti iscrpno istraživanje i napraviti sustavni popis nastavnika, učenika, programa, udžbenika, nastavnih pomagala i sl. Istraživanje starijih razdoblja u mnogočemu će biti otežano zbog nestanka mnoštva arhivskih materijala u požarima i velikom potresu u Dubrovniku, no ipak se čini da bi bilo moguće doći do točnijih i preciznijih podataka sustavnim istraživanjem arhiva provincije i samostana na Otoku koji se čuva u Samostanu Male braće u Dubrovniku. U tom smislu ova je radionica zanimljiva radi upoznavanja metodologije istraživanja školstva i savjeta koji se mogu dobiti u tom smislu.

**Jasminka Paić**, profesor povijesti i arheologije

Tema doktorske disertacije: -

Prijedlog istraživanja: U suradnji s Državnim arhivom u Šibeniku istraživala sam povijest Gimnazije Antuna Vrančića u Šibeniku. Organizirali smo izložbu "Gimnazijski vremeplov" u Gradskoj knjižnici Juraj Šižgorić u siječnju 2015. u

Šibeniku, a namjera nam je istu predstaviti u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu. Izložba svojim sadržajem predstavlja prikaz škole tijekom 105 godina, njezine naraštaje i bogatu djelatnost.

Razlog zbog kojeg smo odlučili dokumentirati i vizualno prikazati razvojni put škole jest važnost koju je šibenska gimnazija imala i ima u hrvatskom školstvu i u životima učenika, profesora i građana Šibenika.

Nakon izložbe namjera nam je izdati katalog izložbe, a u budućnosti i monografiju šibenske gimnazije.

Osim navedenog zanimaju me i školski spisi za šibensko područje od 1839. do 1869. godine koji se čuvaju u Arhivu Šibenske biskupije.

Radionica bi mi pomogla u daljnjem radu pri istraživanju povijesti školstva za šibensko područje jer bih se upoznala s mogućnostima istraživanja i novim metodološkim pristupima u istraživanju povijesti školstva.

**Luka Pejić**, Filozofski fakultet Zagreb, III. godina poslijediplomskog doktorskog studija moderne i suvremene hrvatske povijesti u europskom i svjetskom kontekstu

Tema doktorske disertacije: Kriminal i represivni sustav u Osijeku u okvirima modernizacijskih procesa (1868. - 1918.)

Prijedlog istraživanja: Uzimajući u obzir problemsko, kao i prostorno-vremensko određenje odabrane teme doktorske radnje, usredotočene na fenomene društvene margine, urbane subverzije i represije kasnog 19. i ranog 20. stoljeća, problematiku školstva Banske Hrvatske u razdoblju modernizacijskih trendova volio bih sagledati kroz prizmu sljedećih nekoliko, doduše širokih istraživačkih pitanja:

1) U kojem se pogledu, kvalitativno govoreći, razlikovalo obrazovanje djece poduzetnika, političkih lica i drugih pripadnih imućnog građanstva od školovanja djece tvorničkog radništva?,

2) Kako su se školski programi u vidu nastavnog sadržaja odnosili spram *Drugih* (Romi, beskućnici, strani agitatori protiv aktualnog društveno-političkog poretka, i sl.)?,

3) Na koji su se način odgovorne instance, odnosno državne vlasti obračunavale s učiteljima disidentima, i ukoliko su takvi slučajevi zabilježeni, što su bili uobičajeni prijestupi kritički orijentiranog profesorskog kadra?,

4) U kojem su smislu industrijalizacija i demografski rast oblikovali nastavne jedinice te diskurs istih?,

5) Što bismo mogli izdvojiti kao najjasnije manifestacije anatomo-politike u kontekstu hrvatskog školskog sustava naznačenog perioda?

Vjerujem da je moguće nastaviti s artikulacijom sličnih pitanja, no kao početna, svrsishodna te nadasve konstruktivna točka potencijalne razrade mogućih odgovora na ista bile bi smjernice u pogledu dostupne građe i ustaljenih metodoloških praksi pri istraživanju bliskih tema. Na taj bi način i samo istraživanje, trenutno tek u fazi promišljanja, dobilo jasnije historiografske obrise.

**Dejan Pernjak**, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, poslijediplomski doktorski studiji povijesti, 3. godina

Tema doktorske disertacije: Pavlinski samostan u Križevcima - uloga u zavičajnoj povijesti.

Prijedlog istraživanja: U sklopu doktorskoga rada obrađujem i temu školstva na području Križevaca u vrijeme djelovanja pavlinskoga reda na križevačkom području. S obzirom da već franjevci prije dolaska pavlina u Križevce (1665.) pružaju određene školske aktivnosti, ipak do većeg intenziteta podučavanja križevačke mladeži dolazi u vrijeme pavlina, koji dozvolu za Leopolda I. dobivaju 1675. i time je i službeno osnovana gimnazija u Križevcima. Specifičnost pavlinske gimnazije je u tome što Leopold I. kao uvjet za djelovanje navodi da se podučava i pravoslavna mladež. U Gradskom muzeju u Križevcima postoji i određeni podaci vezani uz broj učenika u toj školi, predmetima koji su se predavali, ali doduše pred samo ukinuće škole. Ukinućem reda 1786. god. s radom prestaje i gimnazija, ali je osnovana *obća pučka škola*, nakon kratkog djelovanja pijarista. Ono što je cilj poglavlja u doktorskom radu prikazati stanje školstva u Križevcima kroz stogodišnje razdoblje djelovanja pavlinske gimnazije te stanje nastave nakon ukinuća reda.

**Saša Senjan**, Filozofski fakultet Zagreb, poslijediplomski doktorski studij moderne i suvremene hrvatske povijesti u europskom i svjetskom kontekstu

Tema doktorske disertacije (ako je određena): -

Prijedlog istraživanja: Područje mojeg interesa na doktorskom studiju moderne i suvremene hrvatske povijesti u europskom kontekstu je vezano uz istraživanje povijesti razvoja školstva u kotaru Đurđevac u razdoblju od Prvog do Drugom svjetskog rata. Kotar Đurđevac je imao nekoliko mjesta u svojem sastavu, a svako od tih mjesta je imalo svoju školu, a sam Đurđevac je bio veći centar u kojem su se razvijale obrtničke škole koje su bile važne za razvoj samog mjesta, ali i šire okolice. Problematikom razvoja školstva u ovom kotaru još nitko se nije bavio, građa u arhivu je obilna te vjerujem da bi se moglo napraviti lijepo istraživanje te da bi rezultati istraživanja mogli biti zanimljivi i za sam Đurđevac i cijelu Podravinu. U problematici razvoja školstva istraživao bi kako je politika imala utjecaj na formiranje i razvoj školstva u ovom kraju te koja su bila najtraženija zanimanja u obrtničkim školama toga vremena. Koje su političke odluke bile poticajne, a koje su usporavale razvoj školstva, u sklopu ovog pitanja moglo bi se istražiti i kako su se učitelji Đurđevca i okolice slagali ili ne slagali s pojedinim odlukama koje su dolazile s vrha vlasti Kraljevine Jugoslavije. Zatim u navedenom razdoblju se dogodila i velika gospodarska kriza, jedno od pitanja bi bilo i kako se ta kriza odrazila na školstvo, u kojoj mjeri se osjetio utjecaj nezaposlenosti na školovanje djece. Navesti i ostale probleme s kojima su se susretali učitelji i učenici u međuratnom razdoblju. Svakako bi bilo interesantno u sklopu ovog istraživanja vidjeti i gdje su učenici iz kotara Đurđevac nastavljali svoje školovanje na višim školama i sveučilištima te koliko ih se vratilo u rodni kraj i stečena znanja pretvorilo u konkretne obrte i

radionice. U navedenom istraživanju ima još puno pitanja i tema koja bi se mogla proučavati, jedno od tih je i udio pripadnika drugih naroda u školstvu kotara Đurđevac te iz izvora pokušati saznati kakav je bio odnos između pripadnika različitih narodnih skupina te ako su postojale napetosti i problemi, na koje su načine riješeni ti problemi.

**Daria Vučijević**, Sveučilište u Dubrovniku, PDS Povijest stanovništva, II godina

Tema doktorske disertacije: Školovanje žena u Dubrovniku od druge polovine 19. stoljeća do početka Drugog svjetskog rata

Prijedlog istraživanja: Školovanje žena u Dubrovniku ima razmjerno dugu i bogatu tradiciju, a započinje otvaranjem Ženske pučke škole 1837. godine. Od tada pa do kraja Drugog svjetskog rata u Dubrovniku je djelovalo više djevojačkih škola - od pučkih (osnovnih), učiteljske, stručne do građanskih škola. Predloženi doktorski rad obuhvatit će analizu razvojnog puta školovanja žena u Dubrovniku. Uz vrednovanje kvalitete i kvantitete ženskih škola, prikazat će se i percepcija problematike položaja žena u hrvatskoj javnosti te borba za školovanje djevojaka kao temeljno žensko pitanje u Hrvatskoj u 19. stoljeću. Važna komponenta rada bit će sociokulturni kontekst u kojem je školstvo djelovalo i eventualne promjene u pogledima na školstvo u dubrovačkom društvu. Rad će osvijetliti socijalni i društveni status učenica, njihovu vjeroispovijest, uspjeh u školovanju te položaj školovanih žena i njihovu ulogu pri stvaranju gradske elite.

Školovanje žena u Dubrovniku kao tema nije dosad posebno istraživana. Većina radova Posedel (1902.), Perić (1978.), Karač (1981.) zastala je na prikazivanju općenitog stanja i prilika u školstvu, bez posebnog razmatranja ženske komponente i interpretacije važnosti školovanja za društveni položaj žena.

Cilj je dokorskog rada istražiti sve bitne aspekte školovanja žena u Dubrovniku u stogodišnjem razdoblju s posebnim naglaskom na školovanje djevojaka kao dio ženskog pokreta u svijetu i Hrvatskoj. Pri tome će rad, između ostaloga, istražiti kakve su bile mogućnosti školovanja žena u Dubrovniku te u kojoj mjeri su se razlikovale od situacije u Banskoj Hrvatskoj i Europi toga doba; koje su obrazovne, društvene i ekonomske prilike utjecale na školovanje žena, tko su žene koje se školuju; i kakvo je njihovo socijalno porijeklo i konfesionalna pripadnost; koliko im je školovanje pomoglo u usponu na društvenoj ljestvici, je li ih školovanje transferiralo u gradsku elitu i sl. Rad će obuhvatiti cjelokupnu mrežu ženskih škola u gradu Dubrovniku, njihove osnivače, način funkcioniranja i školski program. Također će se istražiti razdoblje političkih promjena nastalih 1918. kada u okvir Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ulaze područja s različitim povijesnim nasljeđem, a nova državna vlast intervenira u području odgoja i obrazovanja, napose donošenjem nastavnog plana i programa iz 1926., odnosno Zakonom o narodnim školama iz 1929., kojemu je bio cilj unificiranje školstva. Doktorski rad će ispitati koliko je državna prosvjetna politika bila uspješna u ženskim školama u Dubrovniku, odnosno jesu li ženske škole u takvim okolnostima uspjele zadržati određene autonomne značajke.

Istraživanje će pridonijeti poznavanju povijesti školovanja žena u Dubrovniku pod utjecajem društvenih, političkih i kulturnih promjena koje su zahvatile građansko društvo Hrvatske u drugoj polovini 19. stoljeća do početka Drugog svjetskog rata. Školovanje djevojaka u Dubrovniku odražava već započeti trend prevladavanja tradicionalnog položaja žena koji se opravdavao nepromjenjivim prirodnim osobinama ženskog spola. Ideje liberalizma koje su zahvatile svijet, počele su se primjenjivati najprije kroz mogućnost obrazovanja djevojaka. Odraz na položaj žena u početku je bio skromnog dosega, no postupno jača te obrazovane žene u Dubrovniku postaju dijelom gradske elite. Doktorski rad obuhvatit će široku paletu raznih aspekata kulturne, socijalne i demografske povijesti, čime se impostira kao interdisciplinarno istraživanje. Kroz primjer Dubrovnika obradit će školovanje djevojaka i „žensko pitanje“ kao bitni aspekt izgradnje građanskog društva u Hrvatskoj prije Drugog svjetskog rata.